տալ, որովհետեւ արեւմտեան աշխարհաբարն արդէն կաղապարուած է օսմանեան-Թուրքերէնի վրայէն. այսու հանդերձ կան տակաւին պարագաներ, ուր դիւրին է հայ-Թուրքերէնի նկարագրականը ստէպ երեւան հանել։

Այս է ահա Գկտ. դր է լիցի կարեւոր ուսումնասիրութեան համառօտ մէկ յառաջաբերութիւնը, որ կը կարծենք Թէ պիտի չվրիպի երկու բարբառներուս աղերսը քննող ազգայիններու մտադրութենէն։

Հ. Ա. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կը սկսինք շարունակել անցեալ տարի Թիւ 1—3 Թուերու մէջ ծեռնարկուած "մատենագիտական տեղեկութիւնները,,, Ճիշդ այն ծրագրով, ինչ գծուած էր հոն։ Այս անգամ սակայն պիտի չկարենանք նոյն կատարելութեամբ՝ մէկ անգամէն ընծայել ամբողջ 1912ի պատկերը. պարագայք Թոյլ չտուին մեզ աչքէ անցնել բոլոր հրատարակութիւնները, բայց այս պակասը կ'աշխատինք լրացնել մօտաւոր Թուերէն միոյն մէջ։ Դարձեալ կը խնդրենք հայ բանասէրներէ, իրենց ծեռնտուութիւնը այս օգտակար աշխատութեան համար. մեզի կարեւոր է մանաւանդ տեղեկութիւններ ռուսական եւ վրական գրականութեան մէջ մեր մասին լոյս տեսած հրատարակութեանց նկատմամբ՝ որոնք Վիեննա մեզի դիւրաւ մատչելի չեն կրնար ըլլալ։

Հ. Ն. Ա.

---

1. Մատենագրական։

Des hl. Irenaeus Schrift zum Erweis der apostolischen Verkündigung. Aus dem Armenischen übersetzt von Dr. S. Weber. Kempten u. München, 1912, 8°, S. 68. (տես Քն. Հ. Ա. Ի. 558)։

Die Chronik des Eusebius. Aus dem Armenischen übersetzt von Dr. Jos. Karst. Leipzig 1911. (տես Հ. Ա. Ի. 89)։ Պիտի մատենախօսուի։ — Քն. Anal. Boll. 31, p. 336—340 (P. Peeters); Lit. Centralbl. 63 (1912), Nr. 2, էջ 63—64 (G. Kr[üger]); Theol. Literaturbl. 1912, S. 103—104 (E. Nestle); Revue Benedictine 1912, p. 109—111 (P. de Puniet); TG. 1912, S. 58—59 (A. J. Kleffner).

W. Lüdtke: Mitteilungen. Theologische Literatur-Zeitung. 36 (1911), Nr. 18, էջ 572—73. — 1904ին Վիեննայի հրատ. Անանուն ժամանակագրութեան ա. մասը, ուր պահուած է Հիւպոլիտոսի ժամանակագրութիւնը, մատնացոյց կ'ընէ յունարէն բնագիր մը, որ անձուկ աղերսի մէջ է I Liber generationis-ի հետ։

Die Abhandlung „Gegen die Bilderstürmer" von Vrthanes Kherthol. Aus dem Armenischen übersetzt von P. Polykarp Samuel. Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes. Bd. 26. S. 275—93. — Հ. Պ. Սամուէլեան, Վիեննայի Մխիթարեաններէն, կու տայ հոս Վրթանէս Վրդ. Քերդողի "Ընդդէմ Պատկերամարտից„ գրութեան թարգմանութիւնը. նախաբան մը որ կը կանխէ բնագիրն (էջ 275—283), կը ծանօթացնէ հեղինակին անձն եւ գործունէութիւնը՝ հիմնուած Հ. Ակինեանի ուսումնասիրութեան վրայ (Հմմտ. Հանդ. Ամ. 1910, էջ 8 եւն)։

Des Johannes von Jerusalem Brief an den albanischen Katholikos Abas. Aus dem Armenischen übersetzt von P. Aristaces Vardanian. Oriens Christianus II (1912), S. 64—77. — Վիեննայի Մխիթարեան երիտասարդ հայրերէն Հ. Ա. Վարդանեան կու տայ լատիներէն թարգմանութիւնը կարապետ Վրդ.-ի 1896ին Ալարատի մէջ (էջ 252—256) հրատ. Յովհաննէս եպ. Երուսաղէմացւոյ առ Լ՚բան կաթողիկոսն Աղուանից գրած Թուղթը (S. 66—77), համառօտ գիտողութիւններէն յառաջաբանով մը (S. 64—65)։

Մի հրաշ Յովհաննէսեան՝ Զէնոբ Գլակ հանդէպ արդիական քննադատութեան։ Կ. Պոլիս, տպ. Օ. Աղզուսեան, 1912, 8°, էջ Է+214։ Գինն՝ 3 Ֆր.։ — Տես Քն. Հ. Ա. Ի. 485 եւն։

Մ. Աբեղեան՝ Ուրաց ազգեր Հայոց գրականութեան պատմութիւնից։ Շարականների մասին։ Ալարատ, ԽԶ. 720—732, 823—836։ Գեղեցիկ ուսումնասիրութիւն մը Հայ շարականներու ծագման եւ զարգացման մասին։

M. Jugie ի թերթին Échos d'Orient. 14 (1911), էջ 245 մատենախօսութիւն մը նուիրած է Գ.րիգոր Նարեկացւոյ ի Սուրբ Կղեմն Ներքոզնեանին, զոր Հ. Ա. Տիրոյեան 1904ին իտալերէն թարգմանութեամբ ծանօթացուցած էր Եւրոպայի։ J. այս ճառը "Բիւզանդական շրջանի մարիամեան ճառերէն ամէնէն գեղեցիկն կը համարի իւր խորութեամբն եւ ձեւովը։

Հ. Գ. Մէնէվիշեան՝ Գրիգոր Մագիստրոսի "Գաւմագտեանի ամբողջական լուծումը։ Վիեննա 1912, 8°, էջ ԺԱ—162, Գինն՝ 1.50 Ֆր. [Ազգ. Մատենագրան Կ.]. — Ուսումնասիրութիւն 1911 տարուն մէջ Գ.րիգ. Մագիստրոսի նուիրուած յօդուածներու ամփոփումն է, Մխիթարեան Յաւաքարանով մը, ուր Մագիստրոսի գրելու ոճը կը բնորոշուի, եւ բառերու ցանկով մը, որ կը դիւրացնէ գրքին գործածութիւնը։ — Քն. Ալարատ, ԽԶ. էջ 563 (Մ. Աբեղեան)։

Fr. Nau: Lettre du patriarche Jacobite Jean X. (1064—1073) au catholique Arménien Grégoire II

digitised by A.R.A.R.@

(1065—1105). Revue de l'Orient chrétien. 17, p. 145—198։ Տե՛ս այս մասին Հ. Ա. Ի. Ջ. 564։

Otto Lichti: Das Sendschreiben des Patriarchen Barschuschan an den Katholikos der Armenier. Journal of the American oriental Society. 32 (1912), S. 268—342. — Վերը յիշուած գրութիւնը ասուրերէն բնագրով եւ գերմաներէն թարգմանութեամբ կը հրատարակէ Նաեւ L. առանց ծանօթ բլլալու Nauի ձեռնարկութեան։ Գերմանական հրատարակութիւնը ճոխացուած կը գտնենք ընդարձակ նեռոմանութեամբ մը (S. 269—277), ուր կը տրուի կարեւոր վերլուծութիւն մը բնագրին մէջ շօշափուած խնդիրներուն եւ այլն։ Բայց ի Բարշուշանի թղթէն, հոս կը գտնենք նաեւ 13 հատուած (S. 335—342 թրգմ.) ասորի այլ եւ այլ ձեռագիրներէ հաւաքուած (Brockelmannի ձեռագր), որոնք կը հային հայկական խնդիրներու։ Ա. յոգնէ Մաք Ցնկոբէն՝ բաժակի մէջ ջուր խառնելու մասին, եւ այլն։

Հ. ա ա ն ե ա ն Ա.՝ Հայ Էջեր. Փարիզ 912 (տե՛ս Հանդ. Ամս. Ի. Ջ. 762)։ Քն. Ի. Ս. Հ. 273։

Fred. C. Conybeare: The Old Georgian Version of Acts. Z. f. neutest. Wissensch. 1911, S. 131—140. "Վրացերէն հին թարգմանութիւնը շատ ուելի բառացական եղած է քան որ կը յուսացուէր։"

Denkmäler altarmenischer Messliturgie. 1. Eine dem hl. Gregor von Nazianz zugeschriebene Liturgie. Uebersetzt von P. Petrus Ferhat. Oriens Christianus, I. (1911), S. 204—214. — Հ. Պ. Ֆերհաթեան. Վիեննայի Մխիթարեան Հայրերէն, կամ ասոյ լատիներէն թարգմանութեամբ Հ. Գրիգոր Նազիանզացւոյ ընծայած Պատարագը (Հմմտ. Սրբազան Պատարագամատոյցք, Վիեննա 1897, էջ 244—254), որուն նախնական բնագիրը յատնարէն անշուշտ՝ չէ յայտնուած տակաւին։

P. Peeters: La Version géorgienne de l'autobiographie de Denys l'Aréopagite. Analecta Bollandiana, 31, p. 5—10. — Դիոն. Արիոպագացւոյ ինքնակենսագրութեան վրացերէն բնագիրը ծանօթ է Մաթաթի Իվերիոն վանքի թ. 57 ձեռագրէն, որմէ քաղուածքներ տուաւ 1901ին Ն. Մառ։ P. համեմատելով այս քաղուածքները հայերէն թարգմանութեան հետ, կը ցուցնէ թէ հայերէնը յիրաւի թարգմանուած է վրացերէնէ, ինչպէս արդէն Վ. Ինճիճեան Մխիթ. մէկ ձեռագիրն կ'ակնարկէր (Հմմտ. առ այս Հանդ. Ամս. 1912, 281)։

Dr. Willy Hengstenberg: Der Drachenkampf des hl. Theodor. Oriens Christianus, II (1912), Seite 78—106. — Կ'ուսումնասիրուի Ս. Թէոդորոսի վարքը, առանձին ուշադրութիւն դարձուելով նաեւ հայ թարգմանութեան վրայ (յատկապէս S. 91—92), զոր H. կը համարի ինքնակամ խմբագրութիւն մը յատնարէն օրինակի մը վրայէն։ Հայերէնէն թարգմանուած կը համարի նաեւ Ա. Խալխանովի հրատարակած վրացերէն վկայաբանութիւնը։

J. Dahlmann: Die Thomas-Legende und die ältesten historischen Beziehungen des Christentums zum fernen Osten im Lichte der indischen Altertumskunde. Freiburg i. B. (Herder) 1912, 8°, 174 S. — Կարեւոր մեկ համար՝ թումմա Առաքելոյ ի Հայս քարոզութեան զրոյցին յարաբերութեամբ։ Քն. WZKM, 26, 400 f. (J. Kriste).

Jean Rufus, évêque de Maïouma. Plérophories. Témoignages et révélations contre le concile de Chalcédoine. Version syriaque et traduction française éditées par F. Nau. Paris 1911, p. 208 [ի գիրս՝ Patrologia Orientalis, t. VIII, 1, p. 401—608]. — Հետաքրքրական մեկ համար այնու որ ունինք զայն համառօտուած Գիրք Թղթոցի եւ Մեկ։ Անուրանալի հայ թարգմ. մէջ։ Հայոյն լաւ հակացուցութեան համար անհրաժեշտ է ունենալ աչքի առաջեւ ասորին։

Х. И. Кучукъ-Іоаннесовъ: Старинныя Армянскія рукописи и армянскія подписи, находящіяся въ предѣлахъ Россіи и некрологъ Г. А. Ходатаянцъ. Москва 1912, էջ 46, 29 տախտակ [Древностей Восточныхъ, հատ. Գ.։ հատուած Ա.] = Խ. Ճ. Քուչուկ Յովհաննէսեան՝ Հայերէն հին ձեռագիրներ եւ արձանագրութիւններ, որ Ռուսաստանի սահմաններուն մէջ կը գտնուին եւ մնչ Գ. Խալխաթեանի։ — Քն. Արարատ, Խ. 544—546 (Մ. Եպրոպ Եպիսկոպոս)։

2. Լեզուաբանական։

Ռ. Աբրահամեան՝ Հնդեւրոպական եւ հայ լեզուաբանութեան պատմութիւն։ Արարատ, Խ. 696—719։ — Ընդհանուր ակնարկներ խնդրոյս պատմութեան վրայ, հնագոյն շրջանէն մինչեւ այսօր։

— — Ի՞նչ կերպ հնարաւոր է հայերէնի գիտական ուսումնասիրութիւնը։ Արարատ, Խ. 364—377։ — Հարցեր հայերէնի շուրջը։

Հ. Ա ճ ա ռ ե ա ն՝ Բնատուն անուններ։ ՈՍՏԱՆ, Ա. 765—775։ Ընդհանուր տեսութիւն մը հայերուս մէջ գործածական ազգային եւ օտար յատուկ անուններու վրայ, որոնք "հաւատարիմ կերպով կը ներկայացնեն մեր պատմական կեանքին զանազան երեւոյթները, մեր կրած ազդեցութիւնը օտար ժողովրդներէն, ինչպէս եւ մեր ներքին ձգտումները։

— — Հայ բարբառագիտութիւն։ Մոսկուա-Նոր-Նախիջեւան, 1911 (տե՛ս Հանդ. Ամս. Խ. 92)։ Քն. Արարատ, Խ. 556—561 (Ռ. Աբրահամեան)։

Մ. Աբեղեան՝ Բրդի եղանակներն արեւելեան աշխարհաբարում։ Արարատ, Խ. 261—271։

M. Maxudianz: Le parler arménien d'Akn. Paris, Geuthner, 1912 (տե՛ս Հանդ. Ամս. 1912, էջ 248։ — Քն. Revue de l'Or. Chr. 17, p. 328—330 (Ch. Lallemant), Արարատ, Խ. 1029—1033 (Մ. Աբեղեան)։

Dr. Friedrich von Kraelitz-Greifenhorst: Sprachprobe eines armenisch-tatarischen Dialektes in Polen: Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes. 26, S. 307—324. — Տե՛ս թարգմանաբար Հանդ. Ամս. 1912, էջ 705։

— — Studien zum Armenisch-Türkischen. Wien 1912, 8°, S. 46. [Sitzungsberichte der kaiserl. Akad. der Wissensch. in Wien. Philosophisch-Hist. Kl. 168, 3] (Հմմտ. վերը, էջ 184։)

Dr. A. Dirr: Praktisches Lehrbuch der ostarmenischen Sprache. Mit einer Schrifttafel. Wien und Leipzig, A. Hartlebens Verlag [Kirchhain], 1912, 8°, S. VIII—182. Գինն՝ K 2.20.

digitised by A.R.A.R.@

3. Պատմութիւն:

Alb. Müller: Das Herr Justinians. Philologus, 71, S. 101—138. — Պրոկոպեայ եւ Ագաթիասի վրայ հիմնուած կը ներկայացրէ Բիւզանդական բանակին ներքին կազմութիւնը, սպառազինումը, եւ զինուորական այլ հրահանգներու եզանակը եւ այլն: Զ. գլուխ Հայ-բիւզանդական յարաբերութեանց ուսումնասիրութեան համար հրնայ օգտակար լլլս տալ:

Aram Akulian: Einverleibung armenischer Territorien durch Byzanz im XI. Jahrhundert. Ein Beitrag zur vorseldschukischen Periode der armenischen Geschichte. Inaugural-Dissertation. Greiningen 1912, 8°, S. 93. Պիտի մատնախօսուի: Քն. Թաղմաճեան, էջ. 424—25 (Հ. Յ. Աւետեան):

Ferdinand Chalandon: Les Comnène. Etudes sur l'empire byzantin au XIe et au XIIe siècle. II. Jean II Comnène (1118—1143) et Manuel I Comnène (1143—1180). Paris, Picard, 1912, 8°, LXIII—709 pp., 2 planches. Գինն՝ 20 ֆր.: — Բիւզանդիոյ եւ Հայաստանի փոփոխակի յարաբերութիւնը սկսեալ հին դարերէն՝ ձգած են երկու ազգերն. ուստի Բեռնց մէջ սերտ զգ. մի պիտի ուսումնասիրուի երկրորդին լուսով, եւ երկրորդն առաջնոյն տուեալներով. այս պատճառաւ ալ կարեւոր կը համարենք ուշադրութեան յանձնել՝ Ռուբինեանց պատմութեան համար՝ Chalandon այս գործը, որ կամենեան տան ուսումնասիրեան Բ. հատորն է. առաջինն էր՝ Essai sur le règne d'Alexis I Comnène (1081—1118). Paris 1900. 8°, LII—846 pp.

Գ. Ալիշանեան՝ Թարգմանիչներ որբազանութիւն: Ազարատ, խՋ. 658—683: — Ուսումնասիրութիւն Թարգմանիչներու Հայաստան եւ Վրաստան կատարած արշաւանքներու վրայ. Հմմտ. հեղինակին գրքոյկ. ուսումնասիրութիւնը Հանդ. Ամս. խԶ. էջ 366:

Ե. Ա. Տուրաեւ: Поминники эеіонской письменности, изъ Армяно-Абисенскихъ сношеній, С. Петербургъ 1912, էջ 18: = Բ. Ա. Տուրաեւ՝ Եթիոպական գրականութեան յիշատակարաններ Հայերու եւ Հարեւանցիներու յարաբերութեանց մասին: — Քն. Ազարատ. խՋ. 539—544, ուր Մեսրոպ եպիսկոպոս ընդարձակ քաղուածներով կը ծանօթացնէ զայն Հայ ընթերցողներու: Ըստ Տուրաեւի Հայոց եւ Եթիոպացոց յարաբերութիւնը սկսած են մատնատրապէս ԺԲ դարէն ետքը, Կիլիկեան Մամիքով, եւ անկէ ետքը ամած է օրէ օր մինչեւ ԺԵ դար: Գործին եռեւեր կու տայ Ս. Գրիգորի վերագրեալ ազօթք մը Եթիոպական բնագրով եւ սլաւոնիերէն թարգմանութեամբ եւ Լուսաւորչի պատարագէն հատուած մը՝ միայն Եթիոպերէն:

Л. М. Меликсетъ-Бековъ: Старинныя Армянскія надписи въ Музеѣ Общества исторіи и древностей въ Одессѣ. Тифлисъ 1912. = Լ. Մ. Մելիքսէթ-Բեկով՝ Հայերէն հին արձագրութիւններ Օդեսայի Պատմ.-Հնութիւն. ընկերութեան թանգարանին մէջ: Քն. Ազար., խՋ. 564. (Մ. Ա.), ուր կ'ըսուի. "Այս գրքոյկի մէջ գրուած է . . . երբեք հայերէն արձանագրութիւններու նկարագիրը պատկերներով եւ նրանց ընթերցումը: Գրքոյկը մէջն է՝ Յիշատակ է ազգերս Փառաւորի Ոսկեանց Պահակի որդի պարտ թեւանի ազային եւ որդւոյն Գէորգին եւ գտաբ բաքն Աբեւանն եւ համայն ընտանեացն կենդանեացն եւ ննջեցելոց հոգւոյն. յինեալս Թվին ՌՃՊԳ (= 1743 թ. փրկչին): Այս արձանագրութիւնն բերուած է Ա. քերթողներէն: Թ. արձանագրութիւնն է մի խաչքար 1700 թուականի. իսկ երրորդ արձանագրութիւնը վերաբերում է գտնուած մի արքեպ. քարի մի կողմն է միայն մնում՝, որի վերայ սակայն կայ Գինուսոյի զինանշանը, որը ցոյց է տալիս, քան հեղինակին թէ արձանագրութիւնը Գենուացւոց տիրապետութեան շրջանից է՝ յաստկանց 1378—1396:

— — Изъ матеріаловъ для исторіи Армянъ на Югѣ Россіи. (Գնիւթեր Հարաւային Ռուսաստանի Հայոց պատմութեան վերաբերեալ:) Одесса 1911, 8°, էջ 14. [Զապատագրած Записки Императорскаго Одесскаго Общества Исторіи и Древностей, հատոր XXIX.] — Քն. Ընդարձակ մատենախօսութիւն մը Գուտիկ արքեպ.է, Ազարաս 1912, թ. 1, էջ 63—75. տես նաեւ Հանդ. Ամս. 1912, էջ 188:

Н. Я. Марръ: Кавказъ и памятники духовной культуры. С. Петербургъ 1911 [ի թերթին՝ Извѣстія Импер. Академіи Наукъ.] — Այս մասին տես հանգիստ տեղեկութիւններ յաջորդիս մէջ:

Ռ. Ալբրահամեան՝ Աբեւելագիտութեան վերջին խօսք: Ազարաս. խՋ. 378—381: — Ղ. Մաամ վերոյիշեալ բանախօսութեան մասին համառօտ տեղեկութիւններ. ուր կը յիշուուի մասնաւորապէս յօտի եւ Գլուխ Դանակութիւնն, որոնք այնպէս յատնաթ յեբեւանի կոմ. գան կուկասեան ժողովրդոց քով:

M. Ormanian: The Church of Armenia; her history, doctrine, rule, discipline, liturgy, literature and existing condition. Թարգմ. գաղղիերէնէն London, Mowbray, 1912, 8°, pp. 304. Գինն՝ Sh. 5.

C. F. Lehmann-Haupt: Armenien Einst und Jetzt. Bd. I. Berlin 1910 [տես Հանդ. Ամս. ԻԳ. 155]. Քն. ընդարձակօրէն ZDMG. 66 (M. Streck).

Ամարեան՝ Հայ թագաւորների գրամները նախնական ժամանակներից մինչեւ Տրդատ: Մեծ եւ փոքր Արմենիայի իշխանների եւ քաղաքների դրամներ: Ազգագր. Հանդէս, ԻԲ. 98—231, ԻԳ. 27—67:

Հ. Յ. Ասատուրեան՝ Քաղաքական վերաբերութիւններ ընդ Ռուսիոյ Հայաստանի եւ Հռովմայ 1904ին Ն. Ք. մինչեւ 428 յ. Ք.: Համառօտ Հայոց պատմութիւն այս շրջանին: Վենետիկ, տպ. Ս. Ղազար, 1912: 8°, էջ Ը + 391: Գինն՝ 2 ֆր.: — Պիտի մատնախօսուի: — Ցանկանար մեզ առ մեզ լլլս տեսած Թարգմանչի մէջ՝ Հ. 11—26, 90—95, 126—133, 229—41: Քն. անդ, 422—23 (Հ. Յ. Ասատ.) (տես Հանդ. Ամս. ԻԶ. 93):

Hermann Thiersch: An den Rändern des römischen Reichs. München, C. H. Beck, 1911, 8°, S. IX—101. Հայաստան իբրեւ սահմանակից Հռովմէական պետութեան, ունեցած էր յարաբերութիւն Հռովմայ հետ, եւ ենթարկած ան ոնոր ազդեցութեան: Թիրշ այս գիրքը պիտի օգնէ յիրեւան հանելու այդ ազդեցութեան պարագաները: — Քն. Memnon, 1911, S. 127—128 (v. L.):

Հ. Գ. Աւետեան՝ Պատեր Հայոց եւ Հայաստանի հնագոյն պատմութեան: — Ղեւոնեան մասնեան եւ ուսարգեան շրջան. — Հայաստան քան արձանագրաց: Ուրարգեան զարգացում: Բ.Զ.Մ. 1912

digitised by A.R.A.R.@

էջ 289—314։ Հայաստան քան Ս. Գրոց եւ յոյն հեղինակաց. էջ 529—533։

Հ. Ց. Ա ա գ ե ր ե ա ն՝ Հայ թագաւոր մը Պուլգարիոյ գահուն վրայ։ ԲՕՄ. 1912. էջ 546—552։ — Մարիամ-Իրինէ, դուստր Քրիստափորի, թագաւորի Ռոմանոս Կայսեր, 927 Հոկտ. 8ին կը պսակուի Բուլղարիոյ Պետրոս թագաւորի հետ։ Գրուածքս աւելի գեղարուեստական է քան պատմական։

Գ. ա ա ն ի Ֆ ի ն ա ր գ ի ե ա ն՝ Հին ամանակներու Հայոց. — Հայ հեթանոսական գիր։ Ի գիրս "Մուշեղ արքայ.՝ Ամերիկահայ տարեցոյցը„. Բ. (1918), էջ 17—26։

Գ ա լ ֆ ա ս ա ն Տ ե ր-Մ կ ր ա չ ե ա ն՝ Հայ գրերի 1500 ամեակի առթիւ։ Արարատ. Խ.Զ. 499 514։ Փորձ մը, Մաշտոցի գործունէութեան ժամանակագրութիւնն գծելու, որ հետեւեալ եզրակացութեան կը հասնի. «1. Զեմ ընդունում, որ 405ը Մեսրոպեան տառերի գիւտի թուականն է։ Այդ միայն Դանիէլեան տառերի վաւերացման բերելու թուականն է եւ սկիզբն Հայ տառերի գիւտի աշխատութիւնների, ուրեմն եւ իրաւամբ՝ ընդհանրապէս գրի գիւտի սկզբնաւորութեան համարուած։ — 2. Բարուլյան հետ Մաշտոցի հանդիպումը Եդեսիայում 412ին էր ամենանպաստաւոր։ Բարուլյան եպիսկոպոսութեան առաջին տարին սկսում է՝ 411 տեղս. — 412 սեպտեմբերի միջեւ բնկած (տարբական տարի) մի որ եւ իցէ ամսից. որը մեզ անծանօթ է։ Այդ թուականից առաջ մեր ունեցած տեղեկութիւնների հիման վրայ, անհնար է գնել Մեսրոպեան տառերի գիւտը։ Թերեւս այդ գիւտը տարբական հետեւեալ տարուն է (412 տեղս — 413 տեղս), բայց հնարաւոր ոչ գրաւոր աւելի ուշ, որպէսզի եւեթ ժամանակ պիտի թողնել եւ Սամոսատում կատարուած Մաշտոցի գործունէութեանը։ — Ուրեմն տարեմուտ ենք հետեւեալ ժամանակագրական թուերը.

Սահակի մահը 439ին. տեղս. 7. Հինգշաբթի.
Մաշտոցի մահը 440ին. փետր. 17. Շաբաթ.

Գրի գիւտի սկիզբը, այն է՝ Դանիէլեան գրերի վաւերացման բերուելը, Մաշտոցի մահից 35 տարի առաջ, '405 թ. 25 փետր.,»

Մաշտոցի հանդիպումը Բարուլյան եպիսկոպոսի հետ Եդեսիայում՝ ոչ կանուխ 412 թուականից.

Մաշտոցի վերադարձը Եդեսիայից 416ից ոչ ուշ՝ 412—416 քառամեակը քան Մեսրոպեան տառերի գիւտի եւ կատարելագործութեան ժամանակին էր։ Այդ քառամեակի սկիզբներին էր ընկնում Մեսրոպեան տառերի գիւտը։

Վաստակաւորը դեռ կենդանի էր երբ Մաշտոցը Աստիկից վերադարձաւ, եւ նրա թագաւորութեան 16րդ տարին էր, որ գարնի սկզբից հաշուելով. 415—416 թուականին է ընկնում մնասուրպատ. գրքից յետոյ պիտի բանական միջոց ունենալ տեղաւորելու համար Վաստակաւորի մահը, խորովի կարճատեւ թագաւորութիւնը եւ Շապուհ տասնամեակի քառասնամեայ (քան խոր.) իշխանութիւնը՝ մինչեւ 420ը։

Դիւան Հայոց պատմութեան. գիրք Գ. Յովսեփ Կաթուղիկոս Արղութեան. Մասն Ա. 1778—1800. Հրատ. Գիւտա. ք. Եղանանց. Թիֆլիս 1911. Տիս Հանդ. Ամս. Խ.Զ. 310։ — Քն-Ազգակը, Հինգեա, Խ. 246—248 (Ս. Տեր-Ասատուրեան)։

Մ ա ս ա ն ի ա ն՝ Հայերեպիսկոպոս՝ Ամերիկահայ գաղութի եւ նրա թագաւորը։ Ի գիրս՝ Ամերիկահայ տարեցոյցը„ Բ. (1913) էջ 36—126 (շարունակելի)։ — Ամ այժմ կը զբաղի Մ. "Մասաչուսեթս նահանգ„ով։ Ա. Գագաթակոնաթիւնն սկսած կ'երեւայ ժ-ին դարս։ Վերջին քառորդին։

Chronique des Églises orientales unies et non unies: Arméniens, Bulgares Grecs etc. Échos d'Orient. 15 (912), p. 168 եւն։

R. J a n i n: La crise arménienne catholique. Échos d'Orient. 14 (1911), p. 364—367.

Շ. Ա. Վ ա ռ ա տ՝ Հայկական խոյզեր։ ՈՍՏԱՆ. Ա. 870։ — 1. 1228ին Անգլիա St. Albous վանքը կ'այցելէ Հայ եպիսկոպոս մը՝ բռա Martien Paris անգղիացի ժամանակագրի, եւ կը պատմէ թէ տեսած է ինքը "Թագաւորական հրեան„։ 2. "Խաչաբաղ„ քան Dr. Crull ի տեղեկութեան 1698ին Մոսկուա "armeinsky ikary„ կ'անուանուէր։ — 5. Դրանօթաթիւններ Հաստրու մասին։ — 6—11 մանր տեղեկութիւններ։

Լէս — Հայ գրքի տօնը. Տփղիս, տպ. Ազան., 1912, 12°, էջ 208, գին՝ 25։ — Հանուսա ամենարի մը Հայ տպագրութեան պատմութեան վրայ, գրուած առթիւ Հայ տպագրութեան 400 ամեայ յոբելեանի։

4. Աշխարհագրական։

Մ ե ս ր ո պ ե պ ի ս կ ո պ ո՝ Էջմիածնի դաշտի առագրմը։ Արարատ, Խ.Զ. 232—241, 334—346։ — Ուսումնասիրութիւն մը խնդրոյն վրայ՝ պատմական տեղեկութիւններով։

Ա. Դ Օ՝ Վանի, Բիթլիսի եւ Էրզրում մի վիլայէթները։ Ուսումնասիրութեան մի փորձ այդ երկրի աշխարհագրական, վիճակագրական, իրաւական եւ անտեսական գրութեան։ Երեւան, տպ. Կուլտուրա, 1912, 8°, էջ Ը+406։ Պիտի մատնանշեմ։

Գ. Վ ա ր դ ա պ ե տ ե ա ն՝ Տեղագրական աշխարհագրութիւն Սմսիոյ։ Սմսիա 1912, էջ 24։

Քաղքենիի — Կիլի գիւղի աւերումը (տ. Հանդ. Ամս. Խ.Զ. 186) Արար., Խ.Զ. 54—62 շարունակ. եւ վերջ։

Contributo alla flora dell'Armenia, di Augusto Béguinot e P. Nersès Diratzouyan. Venezia, S. Lazzaro, 1912 մեծ 8°, pp. 120+XII Tavolae. — Ուսումնասիրութիւն մի հայկական բոյսերու, ուր յատկապէս գեղեցիկ կերպով ի մի կամփոփուած Հայաստանի (Կիլիկեան ալ մեկ տեղ) այլ եւ այլ անկիւնները գրուած բոյսերը, ցոյց կը տրուի անոնց տարածութիւնը, միաժամանակ կը ճշդուին նաեւ շատ մը բանաբանական բաներ։

G. de J e r p h a n i o n: Notes de géographie pontique. Mélanges de la Faculté orientale. V, Fasc. 2 (1912), pp. *135—*144. — 1. Մաշալաքալէսին կը նայնացնէ Kainochorionի հետ։ 2. Այժմեան Բեգոխտան գիւղը հին Պեգախթոյէն կը համարուի, ոչ Գ դարէն սկսեալ ինքնագլուխ եպիսկոպոսանիստ կը յիշուի Գ. Հայքի մէջ։

Ewald Banse: Die Isocbronenkarte des Orients. (Mit 2 Karten) ի Թերթին Mitteilungen der k. k. Geographischen Gesellschaft in Wien, 1912, էջ 127—145.

digitised by Google A.R.A.R.@